

HETEROTOPIC VIEW

Journal homepage: www.heterotopicview.com

HETEROTOPIC
VIEW

Social Science Journal

AYRIMCILIK YASAĞI BAĞLAMINDA AYRIMCILIKSIZ BİR SOSYAL HİZMET SİSTEMİ MÜMKÜN MÜ?

IS A NON-DISCRIMINATORY SOCIAL SERVICE SYSTEM POSSIBLE IN THE CONTEXT OF THE PROHIBITION OF DISCRIMINATION?

Elmas KILIÇARSLAN¹

Makale Bilgisi

Gönderildiği Tarih

06.04.2024

Kabul Edildiği Tarih

22.05.2024

Article Info

Date Received

06.04.2024

Date Accepted

22.05.2024

Anahtar Sözcükler

Ayrımcılık yasağı, Uluslararası sözleşmeler, Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet, Politikalar

Keywords

Non-discrimination, International conventions, Anti-discrimination social work, Policies

Öz. Bireylerin doğuştan ya da sonradan elde ettiği insani haklar bulunmaktadır. Bu insani hakların gerçekleştirilmesi için eşitlik ve ayrımcılık yapılmaması ilkelerine riayet edilmelidir. Ayrımcılığın yapılmasındaki nedenler dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebepler gibi temel kavramlardır. Bu kavramlar değerlendirilerek bu çalışmada uluslararası sözleşmelerde, yasalarda ve Türk hukukunda ayrımcılık yasağına değinilerek sözleşmelerin ve yasaların maddeleri açıklanmıştır. Sözleşme ve yasalarda yer alan maddeler sosyal hizmet bağlamında değerlendirilerek ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasına yer verilmiştir. Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulaması ayrımcılığın tanımından farklı olarak dezavantajlı gruplar üzerinde mikro, mezo ve makro boyutlarda çalışmalarını gerçekleştirmektedir. Bu bilgiler ışığında ayrımcılık yasağı ve uluslararası sözleşmelerde ayrımcılık yasağı konusu değerlendirilmiştir.

Abstract. Individuals have human rights that they are born with or acquire later in life. In order to realize these human rights, the principles of equality and non-discrimination must be respected. The reasons for discrimination are basic concepts such as language, race, color, sex, political opinion, philosophical belief, religion, sect and similar reasons. By evaluating these concepts, in this study, the prohibition of discrimination in international conventions, laws and Turkish law is mentioned and the articles of the conventions and laws are explained. The articles in the conventions and laws are evaluated in the context of social work and anti-discrimination social work practice is included. Anti-discrimination social work practice, unlike the definition of discrimination, works on disadvantaged groups in micro, mezo and macro dimensions. In the light of this information, the prohibition of discrimination and the prohibition of discrimination in international conventions were evaluated.

1. Giriş

Bir insan hakları mesleği olarak ifade edilen sosyal hizmet toplumda var olan farklı gruplarda bulunan müracaatçılarının içinde buldukları zorlukların üstesinden gelmelerine yardımcı olan, müracaatçılarının karşılanmamış ihtiyaçlarını toplumsal kaynakları harekete geçirerek ve kaynaklarla buluşturarak insan onuruna yakışır bir yaşam standardına ulaştırmayı hedefleyen mesleki bir disiplindir (Sheafor, 2012).

Sosyal hizmet, her ne kadar insana yardım mesleği olarak tanımlansa da onu diğer yardım mesleklerinden ayıran fark müracaatçısını değişimin bir nesnesi olmaktan çıkarıp öznesi konumuna koymayı amaçlamasıdır. Ayrıca müracaatçısını sahip

olduğu haklara ulaştırmayı hedefleyen hak temelli perspektifi odak noktası alan bir disiplin olmasıdır. Sosyal hizmetin hak temelli bir meslek olmasından dolayı sosyal adaletin ve ayrımcılığın sosyal hizmet uygulamalarındaki yeri bu makalenin temelini ve önemini oluşturmaktadır. Eşitlik, haklar, ayrımcılık yapmama ve sosyal adalet sosyal hizmetin değerlerini oluşturan önemli kavramlardır. Sosyal hizmet uygulamalarının doğasını anlayabilmek için sosyal hizmetin etik değerlerini oluşturan bu kavramların doğru anlaşılması oldukça önemlidir (Kaynak, 2017).

Bu çalışmanın amacı, ayrımcılık yasağı kapsamında Türk hukukunda ve uluslararası hukukta yer alan sözleşmelerin maddelerine değinerek ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulaması bakış açısıyla ayrımcılık konusunun incelenmesidir. Konuyla ilgili

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı, Ankara

yapılan çalışmalarda ırkçılık ve ayrımcılığın önlenmesi (Taşgın, 2021) göçmenlere yönelik ayrımcılık ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulaması (Yanardağ ve Köksal, 2023), LGBTQ+ 'ların (Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Travesti, Transseksüel, Intersex, Queer) sosyal hizmet ihtiyaçları (Akkuş ve Kılıcaslan, 2016) gibi sosyal hizmet alanlarına yer verildiği görülmüştür. Bu çalışmada ise sosyal hizmet alanlarında yapılan ayrımcılığın nedenleri ve sonuçlarına odaklanılmıştır. Bu, ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet bakış açısıyla yapılmıştır.

Ayrımcılık yasağı alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde sözleşme ve yasalar bağlamında en çok eşitlik ilkesi üzerinde durulduğu görülmüştür (Kaynak, 2017; Yıldırım, 2021). Benzer şekilde ayrımcılığın önlenmesi için de en önemli koşulun eşitlik olduğu vurgusu öne çıkmıştır. Eşitlik bağlamında ayrımcılık yasağı, 09.11.1982 tarih ve 17863 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası kanun önünde eşitlik başlıklı 10. maddesinde düzenlenmiştir ve bu düzenlemeye göre “Herkes, dil, din, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, inanç ve mezhep gibi nedenlerle ayırım yapılmaksızın kanun önünde eşittir”, ifadesi yer almıştır. Bu anlamda hem İnsan haklarını hem de hukukun temelini eşitlik ilkesi oluşturmaktadır, diyebiliriz. Eşitlik, kolay tanımlanabilir ve uygulanabilir bir kavram olarak gözüke de uygulanması güç bir kavramdır. Eşitlik; mantık, matematik, doğa bilimleri ve etik gibi birçok farklı alanda farklı anlamlarda karşılık bulmaktadır (Aksöz, 2022). Bu sebeple eşitliği tanımlayan her sınıf ve grup kendi çıkarlarına olan durumları eşitlik olarak kabul etmek istedikleri için eşitlik kavramı üzerinde bir uzlaşma sağlanamamaktadır. Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğüne göre ise eşitlik şu şekilde tanımlanmıştır: İki veya daha fazla şeyin eşit olması durumu, denklik, müsavat, muadelet, yasalar yönünden bireyler arasında ayırım bulunmaması durumudur.

Toplumda her bireyin birbirinden farklı özellikleri ve ihtiyaçları bulunmaktadır. İhtiyaçları birbirinden bağımsız olan bireyler için tam bir eşitlikten söz edilemez. Bu sebeple eşitlik kavramı ile eşitsizlik kavramının ayırımı yapmak önemlidir. Eşitsizlik, toplumsal sınıfların ya da bireylerin yaşam koşulları arasındaki farktır. Eşitlik ise ayrımcılık kavramının tam aksine toplumdaki bütün bireylerin eşit haklara sahip olduğunu ifade etmektedir (Kaynak, 2017). Bütün bu bilgiler çerçevesinde, bu çalışmayı diğerlerinden ayıran en önemli nokta sosyal hizmet bakış açısıyla konuya yaklaşılmasıdır.

Çalışmanın kuramsal temeli ise ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasına dayanmaktadır. Ayrımcılık, Barker'a (1995) göre mensup oldukları ırk, dil, din, toplumsal cinsiyet vb. özelliklerinden dolayı bireylere karşı geliştirilen önyargılı ve olumsuz davranışlar anlamına gelmektedir. Ayrımcılık, karşıtı uygulama; birey grup, toplum ve toplulukların ehil oldukları sosyokültürel, biyolojik, etnik, dini açıdan çeşitliliklerden kaynaklı rastladıkları sözlü veya sözsüz tüm negatif düşünce ve davranışların üstesinden gelmelerine, güçlenmelerine olanak sağlayan, toplumsal gelişimi ve değişimi hedefleyen bir uygulamadır (Cankurtaran ve Beydili, 2016, s. 145).

Sosyal hizmetin uygulamalarında makro ölçüdeki uygulamada toplumla çalışma, başta dezavantajlı, ayrımcılığa uğrayan gruplar için sosyal eşitliğin ve adaletin kuruluşu ve gücün eşit bir şekilde paylaşılması amaçlandığı için yapısı gereği ayrımcılık karşıtı bir uygulamadır (Çiftçi, 2019, s. 8). Ayrımcılık karşıtı uygulama toplumda yer alan birey ve grupların birbirinden üstün olduğunu kabul etmez ve bireyi içinde bulunduğu toplumda ayrımcılığa maruz kalma olasılığını oluşturan farklılıklarla birlikte ele alarak uygulamaların yapılmasını destekler (Okitikpi ve Aymer, 2010). Toplumla çalışma paradigması yerel değişim ve ilerleme, sosyal planlama ile sosyal eylem olarak üçlü bir örnekleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu paradigmanın en mühim olan sosyal eylem paradigması, ayrımcılık karşıtı uygulamanın en mühim olgusu haline gelmiştir (Çiftçi, 2019, s. 8-9).

Çalışmada betimsel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Betimsel içerik analizi yöntemi, belirli bir konuda ya da belirli bir alanda birbirinden bağımsız şekilde yapılan nitel ve nicel çalışmaların incelenip düzenlenmesi anlamına gelmektedir. Bu şekilde bir konu ya da alandaki genel eğilimler belirlenmektedir (Ültay ve Akyurt, 2021).

2. Ayrımcılık

Ayrımcılık kelimesinin İngilizce anlamı olan ‘discrimination’ kelimesi Latin kökenli bir kelimedir. Romalılar tarafından ‘discrimen’ ‘discriminatio’ olarak kullanılmış olan bu kelime ayırım, ayırma, fark (distinction, difference, separation) anlamlarına gelmektedir. (Gudmundur, 2008). Pettigrew (1982) ise ayrımcılığın “etnik ya da kültürel bir dış grubun ayrıştırılmasındaki kurumsal süreç” olduğunu belirtmektedir. Pettigrew, bahsettiği bu süreçte kişilerin bilgi ve yetenekleri ile değil etnik ve kültürel kimlikleri yüzünden ayrımcılığa maruz kaldıklarını ifade etmektedir (Pettigrew vd., 1982). Timuçin (2006) ise ayrımcılığı “bencilliğin toplumsallaşmış şekli” olarak tanımlamaktadır ve ayrımcılığın “birilerinin bizden daha aşağı bir konumda olduğu, bizim özelliklerimizden farklı olarak başka özelliklerle donanmış olduğu inancına” dayandığını ifade etmektedir. Geisen’de (2006) insanlar arasında eşitliğin oluşması için siyasi alanda bireylerin birbirlerinin eşitliğini kabul etmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Bu vurguya göre bir insanın insanlığı (insanlık ailesinin bir üyesi olma durumu) ancak diğer bireylerin söz konusu eşitliği kabul etmelerine bağlı olmaktadır. Aksi takdirde eşitsizlik birey olmayı zedeleyecek ve adaletsizlik ortaya çıkacaktır. Çotuksöken (2012) ise ayrımcılığın “özcülük”ten kaynaklandığını ifade etmiştir. Özcülük ise “kişinin sahip olduğu bir özellik o kişide sabitleştirilmektedir ve değişmez” olarak kabul edilmektedir. “Sabit bir öz” kabulünden dolayı “davranış doğrultusu” içselleştirildiğinde ayrımcılık ortaya çıkmaktadır.

Ayrımcılık, gündelik hayatta toplumdaki azınlık gruba zarar veren davranış ve tutumların uygulanmasını ifade etmektedir ve ayrımcılık toplumda daha güçsüz özellikleri olduğu düşünülen birey ya da gruplara (kadınlar, çocuklar, LGBTQ+ lar, engelli veya yaşlı bireyler gibi) karşı eşit olmayan önyargılı ve adaletsiz şekilde

davranılmasıdır (Thompson, 2001). Birey ya da gruplara din, dil, ırk, cinsiyet, milliyet, etnik köken ya da cinsel yönelim gibi durumlarla ilgili ayrımcılık yapmak, uluslararası insan hakları sözleşmesi ve yasa ile yasaklanmıştır. Buna rağmen azınlık gruplar dini, kültürel, ulusal, sosyal ya da etnik azınlık olma durumlarına bakılmaksızın toplum tarafından ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Tüm bunlar ayrımcılığa maruz kalan bireylerin temel insan hakları ve özgürlüklerden yararlanmasını ve toplumda bu temel hak ve özgürlüklerin uygulanmasını zorlaştırmaktadır (Cankurtaran, 2016).

Ayrımcılık doğrudan veya dolaylı yollarla yapılmaktadır. Doğrudan ayrımcılık, birey ya da gruba ayrımcılık yapma niyetiyle yapılır, örneğin iş bulmak için herhangi bir kuruma başvuran bir göçmenin reddedilmesi ya da bir ev sahibinin göçmenlere ev vermemesi gibi durumlar olabilmektedir (Yeşiladalı, 2008). Doğrudan ayrımcılık, bireyin ırk veya etnik kökeni kapsamında, benzer bir durumda başkasına gösterilen, gösterilmiş veya gösterilebilecek davranışlardan daha uygunsuz bir davranış göstermesiyle oluşmaktadır. Dolaylı ayrımcılık ise bir politika veya alınan bir önlemin meydana getirdiği etkiyle ortaya çıkmaktadır. Dolaylı ayrımcılık objektif olmayı açık bir ölçüt veya uygulamalarda bir azınlığa ait birey veya grubu fiilen diğerlerinden daha dezavantajlı duruma düşürdüğünde oluşmaktadır. Dolaylı ayrımcılık kavramına örnek olarak, itfaiyeci olmak için belirlenen belirli boy kriterinin olması gösterilebilmektedir (Yeşiladalı, 2008).

2.1. Ayrımcılık Nedenleri

Bu başlık altında ayrımcılığın nedenleri toplumsal cinsiyet, dil, ırk, renk, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebepler olarak açıklanmıştır. Ayrımcılık nedenleri, bazen bilinçsiz bir şekilde yapılan bir davranış şekli olarak karşımıza çıkarken bazen de bilinçli olarak insanların toplumsal cinsiyet, dil, ırk, renk, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebepler gibi özelliklerinden dolayı bireylere farklı muamele edilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır (Reskin, 2000).

2.1.1. Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet; bir toplumun kültürü, inançları, değerleri, gelenekleri, görenekleri, ahlaki değer yargısı, normları ve üretim yapısının kadına ve erkeğe atfettiği anlamı ifade etmektedir (Çaha vd., 2016). Bir başka deyişle toplumsal cinsiyet, toplumun kadından ve erkekten beklediği sosyal rol ve davranışlar ile ilgili bir kavramdır. Bu sebeple toplumsal cinsiyet kavramı kadının ve erkeğin doğuştan getirdiği özellikler olarak değil de toplumdaki ilişkiler ağının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Bora, 2016). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kavramının temelinde ise sanayileşme süreciyle beraber ortaya çıkan toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü bulunmaktadır. Daha açık bir ifadeyle iş bölümü, sanayileşme süreci öncesinde üretim hanenin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla hane içerisinde gerçekleştirilen bir eylemdir. Üretim alanı ile yeniden üretim alanının aynı yerde olması toplumda kadının ve erkeğin cinsiyet rollerinde ayrımın olmasını engellemiştir. Ancak sanayi devrimiyle beraber üretimin ev dışına çıkması bir başka deyişle

kamusallaşması ücretsiz çalışma (ev işi-yeniden üretim) ile ücretli çalışma (üretim) ayrımına neden olarak kadın ve erkek arasında cinsiyete dayalı iş bölümü kavramının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (İlkkaracan, 2010). Birleşmiş Milletler (BM), kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın kaldırılmasına ilişkin sözleşmede kadının insan hakları ve temel özgürlükler başta olmak üzere sahip olduğu politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni hakların kullanılmasını engellemeye yönelik her türlü eylem cinsiyet ayrımcılığı olarak tanımlanmıştır (Erikli, 2020). Cinsiyet ayrımcılığı genel olarak mesleğe ilk başlamada, ücretlerde ve terfi etme durumlarında daha fazla görülmektedir. Bazı işler en başından erkek işi veya kadın işi olarak belirtilerek algı oluşturmaktadır. Genel anlamda işle ilgili bazı belirgin özellikler yalnızca bir cinsine atfedilmekte, diğer cinsin bu özelliklerden tamamen yoksun olduğu düşünülmektedir (Yıldız, 2012).

Düzenlemelerle önüne geçilmeye çalışılan ayrımcılık yasağı konusunda cinsiyet faktörünün olması, iş yaşamında kadın ya da erkeklere yönelik eşitsizliğin yasalarla ilgili olmadığını, uygulama alanlarında cinsiyetten kaynaklı var olan bir sorun olduğunu da göstermektedir. Buna göre cinsiyet ayrımcılığı, iş performansına ya da kişisel yeteneklere bakılmaksızın cinsiyete yönelik yapılan değerlendirmeleri içermektedir (Alparslan ve Bozkurt, 2015).

2.1.2. Irk

Irk ile ilgili ayrımcılık, herhangi bir ırkın başka bir ırka göre kabul edilmiş ve doğal olarak üstün olduğuna bilinçli veya bilinçsiz olarak inanmakla ilgilidir. İnsanlara ırk ve etnik açıdan ayrımcı ve önyargılı davranılması durumlarına verilen addır. Uluslararası hukukta yapılmış bir tanımı olmamasının yanı sıra Türk kanunlarında da ırk ayrımcılığının veya ırkçılığın tanımı yapılmamıştır (Bayır, 2018). Ancak bu ayrımcılık nedeni bireysel hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesine ya da kısıtlanmasına neden olmaktadır. Uluslararası demokratik ülkelerde yasalar ayrımcı ve ırkçılığı yansıtan söz ve fiilleri suç olarak kabul etmektedir. Bu ayrımcılık türüne göre hazırlanmış sözleşmede toplumda var olan azınlık ırklara tanınan hak ve özgürlüklerden faydalanmada ırka yönelik ayrımın yapılması yasaklanmıştır (Demir, 2007).

2.1.3. Dil

Dil bireyler arasında anlaşmayı ve iletişimi sağlayan temel kurucu öğedir. İnsan ilk olarak kendi dilinin içine doğar ve böylece kendi alanını oluşturur. Dil, kişinin kendi alanının ses, yazı ve beden diline dönüşmüş durumudur (Oruç, 2016). Milletler ve onu oluşturan bireyler, kendi dil alanında kimlik kazanır. Bu sebeple dil, maziden gelen kıymetlerin, zihniyetin ve psikolojinin bir ifadesidir (Şahin, 2014). Dil ayrımcılığı kavramı bireyin dili nasıl kullandığına dayanılarak bireyin sosyal statüsü, sosyo ekonomik durumu ve eğitimi konusunda belirli yargılara varmayı içerir. Kullanılan kelimeler, aksan, cümle yapısı ve hâkim dile yabancılık gibi özellikler sosyal sınıflandırmaya ve ayrımcılığa yol açan nedenlerdir. Örnek verilecek olursa o ülkenin yerlisi olmadığı veya çoğunluk grubunda yer almadığı için belli bir şekilde konuşan kişi, konuşması

veya yazmasına dayalı olarak yargılanacaktır ve bu şekildeki önyargılar çoğu zaman bilinçli olmaktan ziyade bilinçaltında var olan önyargılardır. (Tochon, 2008, s. 131-132). ABD'nin bazı kesimlerinde (Meksika, Porto Riko, Küba, Orta Amerika ve diğer Latin Amerika ülkeleri) İngilizce birkaç kelime konuşan Hispanik aksanlı bir kişinin düşük sosyoekonomik düzeyi ve eğitimi olmasından kaynaklı ayrımcılığa maruz bırakılması söz konusu olabilir. Fakat aksan çok az fark ediliyor ve kişi kelimeleri iyi kullanıyorsa insanlar kendisinin iyi eğitilmiş ve refahının yüksek olduğu çıkarımını yapabilirler (Tochon, 2008, s. 132).

2.1.4. Din

Ayrımcılık yasağıyla ilgili en büyük sorunların olduğu alan din alanıdır. Dine dayalı çatışmalar ve sorunlar ülkeler için tehdit oluşturmaktadır. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BMGK) tarafından "Her Türlü Dinsel Hoşgörüsüzlüğün ve Ayrımcılığın Kaldırılması Bildirgesi" oluşturularak ayrımcılık tanımlanmıştır: "Eşitlik üzerine kurulan insan haklarının ve özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını veya bunlardan yararlanılmasını, zedelemek ya da göz ardı etmek amacı içerisinde bulunan veya bu sonucu doğuran din veya inanca dayalı bir farklılaştırma, dışlama ve kısıtlama" şeklindedir (Özyılmaz, 2010, s. 60).

Her bireyin dini inancı farklılık göstermektedir ve bu noktada dinsel hoşgörü anlayışına uygun hareket edilmelidir. Bu kapsamda sözleşmelerde ve yasalarda bu konuya değinmektedir. Dine dayalı ayrımcılığı önlemeye karşılık önlemler alınsa da bunlar yetersiz kalmaktadır.

2.1.5. Renk

Ten rengine dayanan ayrımcılık olarak, insanların ten rengine göre farklı davranışlarla karşılaşmasıdır. Yaygın olarak beyaz rengin siyahtan üstün olduğu düşünülmektedir. (Kaya, 2017, s. 61). Bir başka tanımda ise ten rengi ayrımcılığı, insanların ten renginden dolayı farklı sosyal ve ekonomik muameleye maruz bırakılma durumudur (Hamilton vd., 2009). Renk ve ırk ayrımı birbiriyle karıştırılmaktadır ancak ırkçılık, bireyin etnik kökenine dayalı yapılan ayırım iken; renk ayrımcılığı bireyin ten rengidir (Gümüş vd., 2022).

Renk ayrımcılığı, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Hindistan ve Jamaika gibi bölgelerde sıklıkla görülmektedir. Beyazın siyaha üstünlüğü veya beyaz ten renginin tercih edilmesi, ırksallaştırma sürecinin sömürgecilik ve Afrika'nın köleleştirilmesi ile bağlantısıyla birlikte, sömürgecilik öncesi Japonya'da, 12. Yüzyılda kadın güzellik algısının açık ten rengiyle ilişkilendirildiği görülmüştür (Kaya, 2017, s. 66).

2.1.6. Cinsel Kimlik

Toplumda farklı cinsel kimliği olan bireye ya da gruplara karşı özgürlük alanını kısıtlama, egemenlik kurma, zor kullanma, kalıba sokma, şiddet uygulama, dışlama, damgalama gibi durumlar cinsel kimliği farklı olan kişilere uygulanan ayrımcılığın yansımalarıdır.

Cinsel yönelimi farklı olan bireylere yönelik ayrımcılık bilim, hukuk, kültür, din, ekonomi, siyaset gibi kurumsal yapılar aracılığıyla bu bireylere uygulanan bir toplum baskısı haline gelebilmektedir. Örneğin, cinsel yönelim ve cinsel kimlikten kaynaklı ayrımcılıkları konu edinen literatürde ayrımcılığa ilişkin farklı sınıflandırmalar olduğu görülmektedir. Bu sınıflandırmalar arasında Levine ve Leonard (1984) tarafından kullanılan resmi/gayri resmi ayrımcılık şeklindeki sınıflandırma, işgücü isteminde LGBTQ+ ların maruz kaldığı ayrımcı uygulamaları farklı boyutlarıyla ele alış bakımından önemlidir. Levine ve Leonard'ın (1984) sınıflandırmasına göre resmi ayrımcılık, işe kabul etme, işten çıkarma, terfi ve maaş belirleme gibi kurumsal yerlerde politika ve kararlarda ortaya çıkan ayrımcı uygulamaları kapsamaktadır (Öner, 2015). Gayri resmi ayrımcılık ise resmi ayrımcılık uygulamalarının tersine kurumsal politika ve kararları içermeyen, sözlü/sözsüz tacizleri ve davranışları içermektedir. Ayrımcılığın deneyimleme durumunu esas alarak yapılan ikinci tanım ise potansiyel ayrımcılık ve karşılaşılan ayrımcılıktır. Bu bağlamda örnekle ifade edilecek olursa LGBTQ+ ların işgücü piyasasındaki deneyimlerini ve reflekslerini kavramak açısından karşılaşılan ayrımcılık kavramı önemlidir (Chung, 2001).

Chung (2001) ayrımcılığı üç boyutlu şekilde analiz ettiği çalışmasında, yukarıdaki sınıflandırmanın yanı sıra algılanan/gerçek ayrımcılıkları da eklemiştir. Bu son boyut, bireylerin kişisel görüşlerinin önemini vurgulamaktadır ve bu son boyutta kişinin öznel değerlendirmesinden bahsedilmektedir. Bireyin cinsel yönelimi hakkında açık ya da kapalı olmasının potansiyel ya da karşılaşılan ayrımcılıkla karşılaşmasını etkilediğini ifade etmektedir. Cinsel yönelimini gizlemeyen bireylerin fiilen ayrımcılıkla karşı karşıya kaldığı, gizleyenlerin ise başkalarınca yaşanmış ayrımcılıkları gözleyerek edindikleri bilgilerle potansiyel ayrımcılığı yaşadıkları söylenebilir Cinsiyet kimliğinin farklı olduğu gruplara uygulanan baskı, adaletsizlik ve önyargılı davranma cinsel kimliği farklı olan bireylere yönelik ayrımcılıktır. Herhangi bir kimsenin farklı cinsel yönelimlerini özgürce yaşayabilmesi hakkı kısıtlanamaz (Kayır, 2015).

Cinsel kimlikten kaynaklı ayrımcılık, uluslararası sözleşmelerde ve yasalarda ele alınmasına karşılık uygulama boyutunda yetersiz kalmaktadır. Uygulama boyutundaki yetersizlik bireylerin özerkliğini kısıtlayarak toplum baskısı haline gelmiştir. Bu baskıdan kaynaklı bireyler sık sık ayrımcılığa uğrayarak sorun yaşamaktadırlar.

2.2. Ayrımcılık Boyutları

Ayrımcılık, negatif ayrımcılık ve pozitif ayrımcılık olmak üzere iki boyutta incelenmektedir. Her iki kavramda da ayrımcılık kelimesini bulunsa da anlamları birbirinden oldukça farklıdır.

2.2.1. Pozitif Ayrımcılık

Pozitif ayrımcılık, bir gruba ya da bir kesime olumlu olacağı düşünüldükçe yapılan ayrımcılıktır (Demir, 2007). Bunun yanı sıra pozitif ayrımcılık, ayrımcılığın etkilerini kaldırmak ve toplumdaki fiilen uygulanan eşitsizlikleri azaltmak için dezavantajlı konumda

bulunan bireyler lehine geliştirilen politika, strateji ve uygulamaları kapsamaktadır. Toplumsal cinsiyet, dil, ırk, renk, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebepler nedeniyle ayrımcılığa maruz kalarak eğitim, istihdam ve diğer kamusal alanlarda dezavantajlı konumda bulunan bireylerin durumu, onların lehine olacak şekilde düzenlenmektedir. Bu sebeple pozitif ayrımcılık, eşitlik ve ayrımcılık yasağı ilkelerinin meşru başka bir amaç için göz ardı edilmesi anlamını taşımaktadır. Böylece şekli olarak yapılan ayrımcılığın anlamda eşitliğe dönüşmesi amaçlanmaktadır (Üstün, 2017).

Pozitif ayrımcılık kapsamında yapılan uygulamalar ise dezavantajlı kesimin iyilik halini yükseltmek amaçlıdır. Bu kapsamda lavaboların engelliler için uygun hale getirilmesi, rampa yapılması ve bazı alanların düzenlenmesi yapılmaktadır.

2.2.2. Negatif Ayrımcılık

Negatif ayrımcılık, hak ve özgürlüklerin toplumun bazı bireylerine tanınamasıdır. Bununla beraber insan hakları ihlali olan ayrımcılığın akla gelen ilk tanımı ile aynı anlama gelmektedir (Demir, 2007). Bir başka ifadeyle negatif ayrımcılık, bireyin geçerli bir sebep olmaksızın kendisine benzerleri ile haklarını kullanamaması olarak ifade edilmektedir (Emre, 2010).

3. Uluslararası Sözleşmelerde Ayrımcılık Yasağı

Ayrımcılık yasağı kapsamında eşitlik ilkesi ilk kez Kuzey Amerika Kolonileri'nin "Bill of Rights"larında bir kurala bağlanmıştır. 1789 Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi'nde ilk maddede "Tüm insanlar özgür ve eşit haklara sahip olarak doğarlar ve öyle kalırlar" ibaresi yer almıştır. 1793 tarihindeki bildiride ise, "Tüm insan doğuştan ve yasa önünde eşittirler" ifadesi yer almıştır (Demir, 2007, s. 8).

Bunun yanı sıra eşitlik ilkesinin günümüzde modern anlamına yaklaşması ve hukuki düzenlemelerde yer alması hukuk devletlerinin ve insan haklarının gelişim süreci ile aynı doğrultudadır. Eşitlik ilkesi 1215 Magna Carta (MC), ile başlayarak İngiliz Hak ve Özgürlük Belgeleri ile devam ederek belirginleşmesine rağmen söz konusu belgelerde eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağından açıkça bahsedilmemektedir. Eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağının hukuki belgelerde açıkça yer alması ancak 18. yüzyılda gerçekleşmiştir (Başar, 2023). Yapılan bu tanımlamaya ve bildirilere göre uluslararası sözleşmelerde en çok eşitlik ilkesine yer verilmektedir. Eşitlik ilkesinin ayrımcılığı önlemek için önemli bir ilke olduğu buradan anlaşılabilir.

3.1. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda Ayrımcılık Yasağı

Birleşmiş Milletler (BM) sisteminde, ayrımcılığı ortadan kaldırma inancı yazılı kaynakların temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, 1945 yılında imzalanan antlaşmada, amaç olarak 1. maddede "İnsan hakları ve temel hakların herkes için cinsiyet, din, dil ya da ırk gözetmeksizin geliştirilmesi" ifadesi bulunmaktadır. Buna yönelik gerekli yasal süreci hazırlamışlardır. Antlaşmanın 13. maddesinde ise "Herkesin insan haklarından ve ana hürriyetlerden

faydalanmasını kolaylaştırmak" ifadesi de gerekli önlemleri almak için BMKG görevleri arasında sayılmaktadır (Demir, 2007, s. 8-9).

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda ayrımcılığı ortadan kaldırmak adına birinci madde de ifade edildiği gibi öncelikli olarak geliştirilmesine karar verilmiştir. Daha sonra gerekli önlemlerin alınması için ve bu ifadenin yasallaşması için BMKG'na görev yüklenmiştir.

3.2. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde Ayrımcılık Yasağı

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nı imzalayan devletler, antlaşmanın amacı ve insan haklarına yapılan saldırıları önlemek amacıyla 10 Aralık 1948'de İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni (UDHR) kabul etmişlerdir. UDHR'de herkesin din, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi ya da siyasal görüş gözetmeksizin tüm hak ve özgürlüklere sahip olduğu ifade edilmiştir. Bildiri, insanlık eşitlik açısından ilerlemesi için önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. UDHR, Birleşmiş Milletler düzeyinde kalmamış, AİHM'de kaynak olarak kullanılmıştır (Demir, 2007).

Birleşmiş Milletler Antlaşması yeni bir bildiri imzalanmasına olanak tanımış ve eşitlik ilkesi gözetilerek insanlığın ilerlemesi için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu bildiri önemli bir yer edinerek AİHM için kaynak olmuştur.

3.3. Avrupa Birliği'nde Ayrımcılık Yasağı

Avrupa Birliği Antlaşması'nın 3. maddesinde eşitlik, azınlık haklarının korunması, ayrımcılık yapmama ve kadın erkek eşitliği güvence altına alınmıştır. Bu madde, "Birlik, sosyal dışlanma ve ayrımcılık ile mücadele eder ve sosyal adaleti, sosyal korumayı, kadın erkek eşitliğini, kuşaklar arası dayanışmayı ve çocuk haklarının korunmasını destekler." şeklindedir (Yücel, 2015).

Bunun yanı sıra Avrupa Birliği İdare Hukuku'nda eşitlik ilkesi yer almaktadır. Bu ilke Avrupa İdare Hukuku'nun temel parçasıdır. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Antlaşması'nda, Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması'nda, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nda genel amaçlar eşitlik ilkesine dayanarak ekonomik anlamda rekabet özgürlüğünü dile getirmektedir. Bu ilke aynı zamanda üye olan ülkeler içinde uygulanmaktadır. Ekonomik özgürlüğün gelişerek sosyal bir alan ve hürriyet alanı oluşturmak temel alınmıştır. Avrupa Birliği'nde (AB) de eşitlik ilkesi esas alınarak bu kez ekonomik ilerleme açısından uygulanmasına karar verilmiştir. Buradaki hedef ekonomik alanda ilerlemenin eşitlik ilkesine dayandırıldığında rekabet özgürlüğü oluştuğuna dair vurgu yapılmaktadır (Demir, 2007).

3.4. Avrupa Temel Haklar Şartında Ayrımcılık Yasağı

Avrupa Temel Haklar şartı, AB vatandaşlarının temel haklarını ve sorumluluklarını düzenlemektedir. Bu düzenleme 2000 yılında AB zirvesinde sunulmuş ve kabul görmüştür. Ayrımcılık yasağı başlığı 21. maddede; "Cinsiyet, ırk, renk, etnik veya sosyal köken, kalımsal özellikler, din, dil, inanç, siyasi ya da herhangi bir görüş, ulusal bir azınlığın üyesi olma, hususiyet, doğum, maluliyet, yaş veya cinsel eğilim gibi herhangi bir nedenden dolayı ayrımcılık

yapılması yasaktır". Erkekler ve kadınlar arasında eşitlik başlıklı 23. maddede ise; "Erkekler ve kadınlar arasında eşitlik, çalışma, istihdam ve ücret dâhil olmak üzere tüm alanlarda sağlanmalıdır. Eşitlik ilkesi, cinsin lehine karşın yeterli şekilde temsil edilemediğinde belirli avantajlar sağlanması için önlemlerin sürdürülmesini ya da benimsenmesini engellemez" hükümlerine yer vermektedir (Demir, 2007, s. 11).

Avrupa Temel Haklar Şartında, kişinin doğuştan sahip olduğu haklar ya da kendi isteği doğrultusunda elde ettiği hakların neticesinde ayrımcılık yapılmamasına ilişkin vurgu yapılmıştır. Bu ifadenin sınırlı kalmasından dolayı erkekler ve kadınlar arasında eşitlik başlığında cinsiyet ayrımcılığı yapılmamasına ilişkin ayrıca vurgu yapılmıştır.

3.5. Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nde Ayrımcılık Yasağı

Bu sözleşme 16 Aralık 1966'da kabul edilmiş olup 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşmede Ayrımcılık yasağı başlıklı 2. maddede "Bu sözleşmeye taraf olan her devletin sözleşmede tanınan ırk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da herhangi bir fikir, mülkiyet, doğum veya statü gözetilmeksizin tüm bireyler için haklarını güvence altına almayı ve bu haklara saygı duymaya taahhüt eder" hükmü yer almaktadır (Demir, 2007, s. 11-12).

Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nde (MSHS) düzenlenen her hak, mutlak (sınırsız) olan hak değildir. Bu kapsamda sözleşme, sınırlanacak hakları belirlemiş ve bu sınırlamaları ayrıntılandırmıştır. Sözleşme, bahsi geçen hakların sadece kanunlarda belirtilen şekillerde sınırlanabileceği ve bu sınırlamaların yalnızca kamu düzenini, kamusal güvenliği, kamu ahlakını ve sağlığını ya da başkalarının haklarını ve özgürlüklerini korumak için sınırlanabileceğini vurgulamaktadır. Sözleşmenin 4. maddesinde düzenlenmiş olmakla beraber, 19/3; ifade özgürlüğü, 21; toplanma özgürlüğü, 22/2; örgütlenme özgürlüğü gibi maddelerde vurgulara yer verilmiştir ancak ayrımcılık yasağı kapsamında bu maddelere yer verilmeyecektir (Çalık, 2016).

Bu sözleşme, temel hakların uygulanması için bu sözleşmeye taraf olan devletlerin sözleşmeye uyması gerektiğine işaret etmektedir. Ayrıca bu sözleşmeye insan haklarına saygı duyma ifadesi getirilerek eşitlik ilkesinin kapsamı genişletilmiştir.

3.6. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Ayrımcılık Yasağı

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) 1. maddesini "İnsan Haklarına Saygı Yükümlülüğü" oluşturmaktadır. Bu başlıkta yer alan hakların devlet tarafından korunacağı ve bireylerin haklarını kullanmada ayrımcılık ile karşı karşıya gelmeyeceği açıklanmıştır. Bu başlık 14. madde tarafından güvence altına alınmıştır. AİHS'de yer alan 16. madde de "Yabancıların Siyasi Etkinliklerinin Kısıtlanması" başlığı yer almaktadır. Bu metinde 10, 11 ve 14. maddelerinde bulunan hükümler sözleşmeciler tarafından yabancıların siyasi etkinliklerini sınırlamalarına engel sayılmaz, şeklindedir. Bu madde, AİHS'nin 14. maddesinin, istisnası olarak kabul edilir. Bu

maddeyle yabancılar, sadece siyasi faaliyetler açısından 14. madde hükmü dışında bırakılmışlardır. Siyasi faaliyet kavramı ise ülke yönetimine müdahale etmek ile ülkenin iç ve dış politikasına karışmak şeklinde tanımlanabilir (Arslan, 2006).

3.6.1. Uluslararası Sözleşmelerin Türk Hukuku'ndaki Yeri

Ayrımcılık yasağından bahseden uluslararası sözleşmeler birçok ülke tarafından onaylanarak bu ülkeler uluslararası sözleşmeleri kendi hukuk sistemlerine aktarmışlardır. İç hukuk ile uluslararası sözleşmeler arasındaki ilişki insan hakları bakımından ayrıca önem kazanmaktadır. İç hukuk düzeninde, uluslararası veya ulusalüstü insan hakları hukukunun belirleyici bir etken olup olmaması üzerinde durulan önemli bir noktadır. Bir ülke uluslararası bir sözleşmeye taraf olduğu zaman iç hukukunu taraf olduğu sözleşme ile uyumlu hale getirmelidir. Bazı ülkelerin anayasalarında uluslararası sözleşmeler yasalarla eşit iken bazı ülkelerde yasa üstü ya da anayasa üstü olarak yer almıştır. Uluslararası sözleşmelerin anayasa ile ilişkisi açısından AİHS'nden örnek verildiğinde bu konuda bir grup ülke sözleşmenin anayasa ve anayasa üstü değer taşıdığını belirtmiştir. Örneğin; Hollanda Anayasası'nın 91/3. maddesi, Anayasa'ya aykırı anlaşmaların gerekli oy sayısı elde edildiğinde Anayasa değişikliği için kabul edilebileceğini belirtmiştir. Bazı ülkeler ise, uluslararası sözleşmelerin kanunların üzerinde yer aldığını onaylamıştır ve bu ülkeler arasında Fransa, Yunanistan ve Portekiz bulunmaktadır. Türkiye' de 1961 ve 1982 Anayasası'nda uluslararası sözleşmelerin iç hukukla bağlantılı olduğu görülmektedir. 1961 Anayasası'nda 65. madde ile 1982 Anayasası 90. madde de buna dair kurallar yazmaktadır. 2004 yılında bu kurallara dair değişiklik yapılmıştır. Yapılan değişikliklere rağmen uygulanması konusunda iç hukukta düzen sağlanamamıştır. Daha sonra Anayasa'nın 2. maddesi değiştirilerek "insan haklarına saygılı" ifadesi getirilmiş olup iç hukukta düzenleme sağlanmıştır (Karan, 2012).

Bu açıklamalara bakılarak diğer birçok devlet gibi Türkiye'de bu sözleşmeleri kendi iç hukukuna aktarmaya çalışmıştır. Anayasalarımızda değişen yönetimlerden dolayı iç hukuk düzeni oluşturulamamıştır. 1961 ve 1982 Anayasası'ndaki bazı maddeler 2004 yılında düzenlenerek iç hukukta düzen sağlanmaya çalışılmıştır. Daha sonra Anayasa'ya insan haklarına saygılı ifadesi getirilerek iç hukukta düzenleme yapılmıştır.

3.7. Türk Hukuku'nda Ayrımcılık Yasağı

Türk Hukukunda ayrımcılık yasağı, 1924 Anayasası, 1961 Anayasası ve 1982 Anayasası'nda ele alınmıştır. En kapsamlı değişiklik 1982 Anayasası'nda yapılmıştır.

3.7.1. 1924 Anayasası ve Ayrımcılık Yasağı

Bu Anayasada yer alan 69. maddede "Türkler kanun önünde eşittirler ve ayrıcalıksız kanuna uymak görevindedirler. Her türlü grup, sınıf, aile ve kişiye yönelik ayrıcalıklar kaldırılmıştır ve ayrımcılık yasaktır." ifadesi yer almaktaydı. Cumhuriyet'in ilk anayasası olması sebebiyle madde "Türkler" diye başlamıştır. 1924

Anayasası kapsamında 69. madde ile ayrımcılık yasağı getirilmiştir (Demir, 2007, s. 43).

Bu anayasada eşitlik ilkesi gözetilmesine rağmen Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk anayasası olduğu için "Türkler" ifadesi yer alarak aslında anayasanın ayrımcı bir tutumda olduğu görülmektedir.

3.7.2. 1961 Anayasası ve Ayrımcılık Yasağı

Bu anayasada yer alan 12. maddeye göre "Eşitlik" başlıklı bölümde "Herkes, dil, din, ırk, cinsiyet, siyasî düşünce, inanç ve mezhep ayrımı gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Herhangi bir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz." ifadesi yer almaktadır (Demir, 2007, s. 43).

Bu anayasa darbe sonrası ilk anayasa olduğu için eşitlik başlıklı maddeye yer verilse de dönemin koşulları göz önüne alındığında uygulanması açısından sorunlar oluşturmuştur.

3.7.3. 1982 Anayasası ve Ayrımcılık Yasağı

Bu Anayasası'nın kabulüyle beraber ayrımcılık yasağıyla ilgili birçok düzenleme ve değişiklik yapılmıştır. Anayasa kuralları kapsamında kimsenin haksız bir şekilde ayrımcılığa uğratılmaması için eşitlik ilkesi güvence altına alınmıştır. 1982 Anayasası'nda ve bazı kanunlarda yapılan değişikliklere aşağıda değinilecektir (Altınordu, 2010).

3.7.4. 1982 Anayasası ve Eşitlik İlkesi

Bu anayasanın 10. maddesinde "Herkes din, dil, ırk, renk, siyasî düşünce, cinsiyet, inanç ve mezhep sebepleri nedeniyle ayırım gözetilmeksizin eşittir. Kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olmakla birlikte devlet vurguladığı bu eşitliğin yaşamda uygulanmasını sağlamakla yükümlüdür" ifadesi yer almaktadır. Bu bağlamda, 2004 yılında kadın erkek eşitliği ifadesi yürürlüğe girmiştir ancak 2008 yılında yapılan düzenleme ile kamu hizmetlerinden yararlanma ibaresi kaldırılmıştır. 1982 Anayasası, 1961 Anayasası'nda olduğu gibi, 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin nitelikleri arasında "İnsan haklarına saygılı hukuk devleti" olduğu ilkesini kabul etmiştir. Daha sonra 4. maddesinde ise 2. maddenin değiştirilemez, değiştirilmesi dahi teklif edilemez olduğu belirtilmiştir. Anayasanın başlangıç bölümünde de insan haklarını temel alan İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 1. ve 2. maddelerine gönderme yapılarak, "Her vatandaşın Anayasa'daki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ilkesi kapsamında yararlanacağını ve her insanın doğuştan hak ve özgürlüğüne sahip olduğu" ilkesi yer almaktadır. "Temel hak ve hürriyetlerin niteliği" başlığını taşıyan Anayasa'nın 12. maddesinde ise; "Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir" ifadesi yer almıştır. Bu ifade kapsamında Türk İç Hukuku'nda insan haklarına aykırı kanun, düzenleme ve uygulama yapılamayacağı onaylanmıştır. Üçüncü fıkra kapsamında "Herhangi bir kimseye, aileye, zümreye ya da sınıfa imtiyaz tanınmaz" denilerek, ayrımcılık yasağı getirilmiştir (Altınordu, 2010, s. 79).

4. Sosyal Hizmet Alanyazınında Irkçılık ve Ayrımcılık

İnsanların dini, siyasî görüşleri ve ten renkleri başta olmak üzere çeşitli özelliklerine göre kategorilendirilmesi bağlamında ırk ve ırk sınıflandırmaları tarihsel süreç içerisinde değişim göstermektedir. Irkçılık ve ayrımcılık ise, insanları bu tanımlamalardan yola çıkarak ayrımcı, dışlayıcı ve insan haklarını göz ardı eden muameleye tabi tutulmaları olarak tanımlanabilir (Tek, 2019). Irkçılık, söz konusu edilen bir ırkın üyeleri için farklı özellikler tanımlayarak, söz konusu olan ırka mensup bireyleri tanımlanan özelliklere göre aşağıda ve yukarıda olarak konumlandırarak ayırt etmektir. Irkçılık, önyargılar ve yanlış inançlar bütünüdür (Hoyt Jr, 2012).

Irkçı ve ayrımcı tutumlar bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de sosyal hizmetlerden yararlanan bireylerin sıklıkla karşılaştıkları bir durumdur. İnsanlar, ayrımcılık ve ırkçılığa maruz kalmaları sebebiyle sosyal hizmetlerden faydalanan bireyler olabilecekleri gibi, sosyal hizmetlerden yararlanma süreçlerinde de ten renkleri, etnik kökenleri, siyasî görüşleri, din ve inançları, cinsiyet/cinsel yönelim gibi özellikleri sebebiyle ırkçı ve ayrımcı tutumlara maruz kalabilmektedirler. Bu bağlamda, ayrımcılık ve ırkçılık gerek sosyal hizmet eğitiminde gerekse de sosyal hizmetin mesleki uygulamalarda sıklıkla yer verilen ve çalışılan konular haline gelmiştir. Irkçılık, ayrımcılık karşıtı, radikal, feminist ve eleştirel sosyal hizmet kavramları bu yaklaşımlardan oluşan baskı karşıtı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulaması üzerine geniş bir sosyal hizmet literatürü bulunmaktadır (Taşgın, 2021, s. 293).

Ayrımcılık tutumu karşısında risk altında bulunan bireyler ve gruplar sosyal hizmetler yararlanıcılarıdır. Sosyal hizmetlere kolay erişim ve bu hizmetlerden yararlanma süreçleri de ırkçı ve ayrımcı tutumlar içerdiğinden, ayrımcılıkla ilgili yasal düzenlemelerde ve mevzuatlarda sosyal hizmet uygulamaları ayrımcılık yasağı kapsamında sayılmaktadır (Publications Office of the European Union, 2015). Bu sebeple sosyal hizmet eğitiminde ve uygulamalarında insan hakları odağında ırkçılık ve ayrımcılıkla ilgili konuların irdelenmesi, sosyal hizmet eğitimi almakta olan öğrencilere ve sahada çalışan sosyal hizmet uzmanlarına bu konularda farkındalık kazandırılması, tutum ve davranış değişikliği yaratılması oldukça önemlidir (Taşgın, 2021, s. 295).

4.1. Ayrımcılık Karşıtı Sosyal Hizmet Uygulaması

Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasını tanımlamadan önce ayrımcılık kavramını açıklamada yarar vardır. Ayrımcılık kavramı geçmişten günümüze farklı şekillerde ifade edilmekte ve tanımlanmaktadır. Ayrımcılık kavramının ifade ediliş şekilleri; gayri meşrulaştırma, insanlıktan çıkarma, toplum dışına atma, sosyal dışlanma, damgalama ve ötekileştirme şeklinde sıralanabilmektedir. Sosyal hizmet disiplininde ise ayrımcılık, toplumda dezavantajlı olarak tanımlanan, kabul edilen, kadın, çocuk, yaşlı, engelli, LGBTQ+ lara yönelik olumsuz, önyargılı ve adaletsiz bir şekilde davranmak şeklinde tanımlanabilir (Bozoğlan, 2019).

Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasının ayrımcılık tanımından farkı; ayrımcılık bireylere din, dil, ırk, cinsiyet ve cinsel

yönelim gibi nedenlerden dolayı yapılırken ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulaması dezavantajlı bireyleri kapsamaktadır. Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulaması; birey grup, toplum ve toplulukların ehil oldukları sosyo kültürel, biyolojik, etnik, dini açıdan çeşitliliklerden kaynaklı rastladıkları sözlü veya sözsüz tüm negatif düşünce ve davranışların üstesinden gelmelerine, güçlenmelerine olanak sağlayan, toplumsal gelişimi ve değişimi hedefleyen bir uygulamadır (Cankurtaran ve Beydili, 2016, s. 145). Sosyokültürel, psikolojik, siyasal, çevresel, biyolojik gibi çeşitli yaşantılara sahip bireylerin sorun çözme ve baş etme kapasitelerini yükselterek kendi yaşamlarıyla ilgili en sağlıklı kararı vermeleri hakkında güçlenmelerine destek vermek, sosyal hizmet mesleğinin amaçlarındandır. Sosyal hizmet disiplini bu amaç doğrultusunda ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulaması ile toplumdan dışlanan dezavantajlı bireyleri güçlendirmekte ve haklarını savunmaktadır (Cankurtaran ve Beydili, 2016, s. 146). Sosyal hizmetin uygulamalarında makro ölçüdeki uygulamada toplumla çalışma, başta dezavantajlı, ayrımcılığa uğrayan gruplar için sosyal eşitliğin ve adaletin kuruluşu ve gücün eşit bir şekilde paylaştırılması amaçlandığı için yapısı gereği baskı karşıtı bir uygulamadır. Baskı karşıtı uygulamanın başka bir tesiri olan toplumla çalışma, dezavantajlı gruplara ve toplumda tehlikeli olarak idrak edilmesi nedeniyle toplumdan dışlanan, ötekileştirilen gruplara umut ışığı veren, adaletsiz olan sosyo politik sistemi farklılaştırmayı ve geliştirmeyi hedefleyen süreçler olarak tanımlanabilmektedir. Toplumla çalışma paradigması yerel değişim ve ilerleme, sosyal planlama ile sosyal eylem olarak üçlü bir örnekleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu paradigmalardan en mühim olan sosyal eylem paradigması, baskı karşıtı uygulamanın en mühim olgusu haline gelmiştir (Çiftçi, 2019, s. 8).

4.2. Ayrımcılık Karşıtı Sosyal Hizmet Uygulamasının Gerekliliği

Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasının temel hedefi insan hakları ve sosyal adaleti sağlayarak toplum tarafından dışlanan, ayrımcılığa uğrayan dezavantajlı bireyleri özgürleştirmektir. Payne (2005), sosyal hizmet yaklaşımlarını; terapötik-yardım edici yaklaşımlar, bakım koruma yaklaşımları ve özgürleştirici yaklaşımlar olmak üzere üç gruba ayırmaktadır. Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulaması özgürleştirici yaklaşımlar kapsamında değerlendirilmektedir. Etnik çatışmalar, toplumsal cinsiyet ayrımcılıkları, yaş ayrımcılıkları, engellilere yönelik ayrımcılıklar gibi geçmişten günümüze türleri farklı olsa da pek çok ayrımcılık toplumu içerisinde görülmeye devam etmektedir. Sosyal hizmet disiplininin geçmişten günümüze her türlü baskıyla ve ayrımcılıkla mücadele ettiği görülmektedir. Radikal sosyal hizmetin 1980 yılında toplumsal faktörlerin etkisiyle ırk, etnisite ve toplumsal cinsiyet gibi diğer durumlarla da ilgilenmesi ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasının temellerini atmıştır. Bu açıdan ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulaması, feminist, radikal, etnik duyarlılık gibi yaklaşımlardan beslenmektedir (Hatiboğlu, 2011).

Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulaması, din, dil, cinsiyet, cinsel yönelim, yaş vb. fark etmeksizin bütün birey ve grupların eşit

olduğunu, hiçbirinin diğerinden üstün olmadığını kabul etmekte ve savunmaktadır. Bu sosyal hizmet yaklaşımı sosyal hizmet uzmanlarının, yapısal dezavantajları değerlendirerek bu temelde bireysel ve kurumsal ayrımcılığı nasıl müdahaleler ile azaltacağını veya tamamen ortadan kaldıracağını ifade eden bir uygulamadır. Ayrımcılık karşıtı uygulama yaklaşımı ayrımcılığın bireyleri nasıl etkilediğini, daha çok hangi birey ve grupları etkilediğini aynı zamanda uzmanın kendisinde var olan önyargılarını tespit edilmesini sağlamaktadır. Bu uygulama sayesinde sosyal hizmet uzmanları birey, grup ve toplum odağında gerçekleştireceği sosyal hizmet müdahalelerinde farklı bakış açıları kazanmaktadır. Sosyal hizmet disiplini farklı bakış açıları kazanmak ise uygulamaların özünde yer alan kavramsal tartışmaları anlama noktasında büyük önem arz etmektedir (Tek, 2019). Belirtilen tüm bu faktörler ayrımcılığa karşı sosyal hizmet disiplininin ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

4.3. Ayrımcılık Karşıtı Sosyal Hizmet Uygulaması ve Ayrımcılık Yasağı

Ayrımcılık yasağı hakkında ulusal ve uluslararası mevzuatta birçok önemli yasa ve madde yer almaktadır. Bu yasa ve maddeler ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasını, ayrımcılıkla mücadele etme noktasında doğrudan ilgilendirmektedir. Araştırmanın bu bölümünde, Birleşmiş Milletler Antlaşmasında, UDHR'de bazı uluslararası sözleşmelerde ve İHAS'da ayrımcılığa ve ayrımcılık yasağına ilişkin hangi madde ve yasalar olduğuna değinilecektir (Öztürk, 2014).

4.3.1. Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Ayrımcılık

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 1. maddesinde kadına yönelik ayrımcılık tanımlanmaktadır. Bu tanımda kadına yönelik ayrımcılık, erkeklerle kadınların eşitliği temel alınarak medeni durumlarına bakılmaksızın siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel veya başka alanda kadınlara insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, bu hak ve özgürlüklerin kullanımını ve bunlardan yararlanmayı azaltmak ve kaldırmak amacıyla, cinsiyet esas alınarak yapılan ayırım, dışlama ya da kısıtlama olarak ifade edilmektedir (Korkut, 2009).

Bu kapsamda sözleşmenin 3. maddesinde "Erkeklerle eşitlik temeline dayalı olarak kadınların insan hakları ve temel özgürlükleri kullanmasını ve onlardan yararlanmasını güvenceye bağlamak gereğiyle, kadınların gelişmesini ve ilerlemesini sağlamak için, bütün alanlarda özellikle siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda yasal alanları da kapsamak üzere uygun önlemlerin alınması" ifadesi yer almaktadır (İleri, 2016, s. 145).

4.3.2. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve Ayrımcılık

Ayrımcılık yasağı, ulusal ve uluslararası birçok insan hakları metninde bulunan önemli bir insan hakkıdır. Uluslararası anlamda ilk olarak UDHR' de bulunan bu hakka göre; herkesin, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep veya benzeri sebeplerle herhangi başka bir ayırım gözetmeksizin bu bildiri ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabileceği ifade edilmiştir (Elverdi, 2022).

4.3.3. Uluslararası Sözleşmeler ve Ayrımcılık

Uluslararası pek çok sözleşmede ayrımcılığa ve eşitliğe yönelik vurgular yapılmıştır. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin uluslararası sözleşmede kadın-erkek eşitliği, düşünce özgürlüğü, engellilik, yaş, etnik köken, medeni hal, göçmen ve birçok dezavantajlı grubun uğradığı ayrımcılığa yönelik maddeler yer almaktadır. İkinci bir sözleşme ise Irk Ayrımcılığının Tüm Biçimlerinin Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi (IAOKİS) bu sözleşmenin odağı ırk ayrımcılığıdır. Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ise kadınlara yönelik bütün özgül ayrımcılık şekillerini yasaklamaktadır. Son olarak Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Sözleşmesi (BMÇHS), “Kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa ana babalarının, kendilerinin ya da yasal vasilerinin sahip oldukları özellikler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin” sözleşmedeki hakları tanır ve haklarını korur şeklindedir (Öztürk, 2014, s. 34).

4.3.4. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ayrımcılık

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (İHAS) ayrımcılığı, sözleşmede sayılan özgürlük ve haklardan yararlanma, cinsiyet, renk, dil, ırk, din, siyasi ve diğer kanaatler, toplumsal ya da ulusal köken, doğum başta olmak üzere herhangi bir ayrımcılık gözetilmesi olarak tanımlamıştır. Aynı zamanda İHAS üyelerine, egemenlikleri altında olan vatandaşlık bağı olmasa bile tüm bireylere insan haklarını sağlamak için hukuken bağlayıcı yükümlülükler sunmaktadır (Öztürk, 2014).

5. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu araştırma, ayrımcılık yasağı ile ayrımcılık yasağının uluslararası sözleşmelerdeki yerini, önemini ve uygulama boyutunda neler yapıldığını tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Literatürden elde edilen bilgilere göre, ayrımcılık toplumdaki azınlık gruba zarar veren davranış ve tutumları ifade etmektedir. Bu davranış ve tutumların nedenleri bireyler ve toplumlar arasındaki fiziksel ya da bireysel farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bu farklılardan dolayı doğrudan ya da dolaylı olarak ayrımcılık yapılmaktadır. Doğrudan ayrımcılık, bireylerin ya da toplumun yaptığı ayrımcılık olarak ortaya çıkarken dolaylı ayrımcılık, politikaların topluma yansıttığı sonuçlar olarak yansımaktadır. Bu çalışmada, yabancı literatürden ve Türkçe literatürden yararlanılarak sosyal hizmet odağında eleştiriler, somut örnekler, bilgiler ve öneriler sunulmuştur.

Taşkın'a (2021) göre sosyal hizmetin meslek tanımında etik ilkeler ve yaklaşımlarda ırkçılık ve ayrımcılıkla mücadele önemlidir ancak sosyal hizmet eğitimi ve uygulamalarında yaşanmakta olan gelişmeler değerlendirildiğinde, ırkçılık ve ayrımcılık gibi sosyal hizmet ilkelerinin odağında yer alan kavramlar, sosyal hizmet eğitiminde yeterince yer almamakta olup bunun da ötesinde mesleğin etik ilkelerine uygun olmayan yaklaşımların arttığı bilinmektedir ve bunlar karşısında da sosyal hizmet akademisyenlerinin, meslek örgütünün ve sosyal hizmet uzmanlarının ayrı ayrı yapabilirlik durumunu tartışılması mesleğin temel ilkelerinin ve amacının korunması adına önemlidir. Öncelikli

olarak akademinin, ırkçılık ve ayrımcılığın sosyal hizmet alanına dair yansımaları üzerine daha fazla bilgi üretmesi ve araştırma yapması önem kazanırken, bilhassa yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin ayrımcılık konusunda çalışmaya teşvik edilmesi hem uygulamaya hem de akademiye önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulaması olarak eğitimde dilden kaynaklı ayrımcılıkların azaltılması için İl Millî Eğitim Müdürlükleri tarafından 2011 yılında sınır illerde misafir konumunda bulunan Suriyeli vatandaşların eğitim gereksinimlerini karşılamak üzere gerekli çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmalar yetişkin bireylere yönelik olarak çadırlarda, konteynerlerde ve okullarda yapılmaktadır. Bu kapsamda Hatay ilinde bulunan geçici barınma merkezlerinde İl Millî Eğitim Müdürlüğü halk eğitimi merkezleri vasıtasıyla başta Türkçe dil kursları olmak üzere birçok farklı alanda kurslar açılmış ve her yaş grubundan Suriyeli vatandaşların bu kurslara katılımı sağlanmıştır (Eren, 2016).

Dominelli'ye (1996) göre ise baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulama birey odaklı bir düşünceye sahip olmalı ve bireylerin yaşamlarındaki eşitsizliklerin yıkıcı ve yok edici etkilerini azaltmaya yönelik eşitlikçi bir sistem odağında çalışmalıdır. Baskı ve ayrımcılık konusunda uygulamalar yapan sosyal hizmet mesleği hem eleştirel hem de eylem odaklı olmalıdır (Vanderwoerd, 2006). Yalnızca düşünme ve eleştiri odağında kalmamalı aynı zamanda harekete geçirecek uygulamalar ile bütünleşmelidir. Uygulama noktasında örnek vermek gerekirse, ayrımcılık karşıtı uygulamada çalışanların kendi sosyal kimlik ve değerlerinin topladıkları bilgileri nasıl etkilediğini sürekli olarak göz önünde bulundurmalarını gerektirir. Bu aynı zamanda kendileri ve birlikte çalıştıkları kişiler tarafından deneyimlenen sosyal dünya anlayışlarını da içerir. Örneğin, beyaz bir erkek sosyal hizmet uzmanı duruma bir siyahinin maruz kaldığı baskı kalıplarını yeniden üretecek dinamik kadınlardan daha fazla maruz kalmaktadır (Burke ve Harrison, 1998).

Bir başka çalışmanın sonucuna göre ise ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet çalışmaları her zaman tartışmalı bir konudur ve bu nedenle akademik çevrelerde özel bir incelemeye yol açmaktadır. Bu sebeple, ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet araştırmacıları bilhassa şunu yapmalıdır; yüksek metodolojik kalite standartlarını koruma ihtiyacının bilincinde olmalıdır (Strier, 2007). Bir başka çalışmanın sonucuna göre ise, ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulaması politika analizi, devlet destekli hakikat ve uzlaşma komisyonları için savunuculuk ve politikanın sosyal adalet hedeflerini yansıtan kural ve prosedürlere dönüştürülmesi, sosyal hizmet uzmanlarına hakikatin anlatılmasını, iyileşmeyi ve değişimi teşvik etme fırsatları sunar (Havig ve Byers, 2019).

Sosyal hizmette AOP'ler (anti oppressive practice-baskı karşıtı uygulamacılar), sosyal hizmet uzmanının hizmet kullanıcısının ihtiyaçlarını ve varlıklarını ele almasını, baskıcı sosyal sistemlere meydan okumasını ve en önemlisi, hizmet sağlayıcı/kullanıcı ilişkisindeki güç dinamiklerine eleştirel bir şekilde meydan okumasını gerektirmez. Baskı karşıtı sosyal hizmet, sosyal hizmet

uzmanının hizmet kullanıcılarına yönelik baskıyı tanımlamasıyla başlamamalıdır. Aksine, “hizmet kullanıcılarının olduğu yerden başlamak”, sosyal hizmet uzmanının hizmet kullanıcılarının kendi sorunlarını nasıl tanımladıklarını etkin bir şekilde dinlemek için önceden belirlenmiş inançlardan ve mesleki eğitimden vazgeçmesini gerektirir. Eleştirel bilinç, sosyal hizmet uzmanlarını güç farklılıklarının ve bu farklılıkların sosyal hizmet uygulamasını istemeden nasıl baskıcı bir deneyim haline getirebileceğinin farkında olmaya zorlar. Sosyal hizmet uzmanlarının, baskı karşıtı sosyal hizmet çerçevesinde eleştirel bilinci güçlendirme ile ilişkilendirmesi de zorunludur. Baskıya etkili bir şekilde meydan okumak ve farklı düzeylerde olumlu değişiklikler meydana getirmek için hem hizmet kullanıcılarının hem de sosyal hizmet uzmanlarının güçlendirilmesi gerekmektedir (Sakamoto and Pitner, 2015).

Healy (2004), göçmenlerle ve mültecilerle sosyal hizmetin uluslararası sosyal hizmet perspektifi içinde kavramsallaştırılmasını önermiş Valtonen (2001) ve Cemlyn (2000) ise baskı karşıtı uygulama modelleri uygulamıştır. Cemlyn and Briskman (2003) İngiltere ve Avustralya’da sığınma arayan çocuklarla sosyal hizmette insan haklarının yeniden anlaşılmasını ve uygulanmasını teşvik etmektedir. Buna ek olarak, göçmen ve mültecilerle sosyal çalışmaya ilişkin kültürel yeterlilik, bu alandaki farklı yazarlar tarafından geniş çapta tartışılan bir konudur (Danso, 2019).

Bu çalışmalar ışığında, Toronto, yirmi günlük bir süre içinde her ikisi de iş bulmakta güçlük çeken iki Anakara Çinlisi vasıflı göçmenin intiharıyla sarsılmıştır. Ölümlerin ardından bazı medya organları intiharların nedeninin Kanada’ya göç olup olmadığı konusunda spekülasyonlar yapmıştır. Bu gibi olaylar, göçün en kötü sonuçlarını canlı bir şekilde gözler önüne sermektedir. Başarısız entegrasyon deneyimleri ve Kanada’nın yüksek vasıflı göçmenlerinin yüksek işsizlik ve eksik istihdam oranları geniş çapta belgelenmiştir (Man, 2004; Reitz, 2005). Son yıllarda bazı politika değişiklikleri ve yeni girişimler görülmüş olsa da vasıflı göçmenler, kaç yıllık deneyime sahip olurlarsa olsunlar, ciddi istihdam zorluklarıyla karşılaşmaya devam etmektedirler (Statistics Canada, 2005). Vasıflı göçmenlerin istihdam zorlukları üzerine yapılan araştırmalar temel olarak iki temaya odaklanmıştır:

(i) sosyal hizmetlerin yardımıyla bireysel olarak üstesinden gelinebilecek zorluklar (örn. yerleşme, dil yeterliliği, istihdam),

(ii) toplumsal düzeyde ele alınması gereken sistemik sorunlar (örneğin, işverenler ve mesleki düzenleyici kurumlar tarafından yabancı kimlik belgelerinin dikkate alınmaması). Ancak, göçmenlerin psiko-sosyal deneyimlerini inceleyen sosyal hizmet araştırmaları çok sınırlıdır. Burada görülen örnekten anlaşıldığı üzere ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamaları teoride var olsa da uygulama noktasında sorunları meydana getirmiştir.

Bu yapılan çalışmalar ışığında, göçmenler konusunda çok fazla ayrımcılık yapıldığı örneklendirilmiştir. Göçmenlerin yoksulluk, dil, ırk, renk gibi özelliklerden dolayı ayrımcılığa uğradığı örneklerden ve uygulamalardan görülmektedir. Sakamoto’nun (2007), ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasında değindiği nokta ise kültürel

yetkinlik kavramının belki de en büyük sınırlılığı çoğunlukla apolitik veya de-politik niteliktedir. İktidar uygulamalarının eksik veya yetersiz olduğu durumlarda, kültür tarafsız olarak karşımıza çıkmaktadır ve bundan dolayı baskı sistemleri (ırkçılık, cinsiyetçilik, yaş ayrımcılığı, homofobi gibi) başlangıçta kültürel yetkinlik çağrısının arka planda kaybolmasına neden olmuştur. Arka planda kaybolan kültürel yetkinlikten dolayı uygulama noktasında eksik kalınmıştır.

Bu çalışmalar ışığında, uluslararası sözleşmelerde ayrımcılık yasağına yer verilirken bütün insanların doğumdan ölüme kadar özgür ve eşit haklara sahip olacağı ifade edilmiş ve bu yasalarla korunmaya çalışılmıştır. Birçok uluslararası sözleşme ve Türk anayasalarında bu ifade zamanla değişikliklere uğrasa da eşitlik ilkesine daima vurgu yapılmıştır. Eşitlik ilkesi sözleşmelerin ve anayasaların hukuki zeminini oluşturmakta ve ayrımcılığın önlenmesinde en önemli ilkedir.

Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet ise ayrımcılığın tanımından farklı olarak dezavantajlı bireylere yapılan ayrımcılık olarak ifade edilmiştir. Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulaması ise dezavantajlı bireylerin uğradıkları sözlü veya sözsüz düşünce ve tutumların sonucunda bireylerin baş etme kapasitelerinin artırılması ile güçlendirme çalışmaları yapılmasını içermektedir. Yapılan çalışmada bu bilgiler ışığında, uluslararası sözleşme ve anayasalardaki maddelere somut öneriler sunmak yararlı olacaktır. Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet bağlamında ayrımcılığın önlenmesi için dezavantajlı bireyler adına sunulan öneriler şunlardır:

Engelli bireyler, kamu kurum ve kuruluşlarından hizmet almak için erişim sağlamaya çalışmaktadırlar. Bazı kurum ve kuruluşlarda engelli bireyler için rampa olmaması ya da rampanın uygun şekilde yapılmış olmaması, kaldırımların onlar için düzenlenmemiş olmaması sorunlar yaratmaktadır. Bu kapsamda her ilde ve ülkede yerel yönetimler ile iş birliği yapılarak çevre düzenlemesi yapılmalı ve engelli bireylerin yaşamları kolaylaştırılmalıdır. Engelli bireyler için yol gösterici afişler ve işaretler yapılmalıdır. Yapılan bu afişler ve hazırlanan işaretler hakkında sivil toplum örgütleri ve kurumlar iş birliği yaparak danışmanlık eğitimi vermelidir. Engelli bireylerin çalışma durumlarının kısıtlandığı alanlarda korumalı işyerleri oluşturularak istihdama teşvik yapılmalıdır. Engelli bireyler, eğitim alanında da zorluklar yaşamaktadırlar. Eğitime teşvik edici ve eğitimde kolaylaştırıcı olmak adına Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü yerine Engelli Birimi ve Sosyal Destek Merkezi isimli bir kurum oluşturulmalıdır. Her üniversitede engelli birimi oluşturularak onların okuma, dinleme ve yazmalarını kolaylaştıracak uzman destek personelleri bulunmalıdır. Ülkemizde, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü birbirinden ayrılarak sunum ve hizmetleri kolaylaştırmak adına ayrı birimler haline getirilmelidir. Engelli bireylerin yakınları için psikososyal destek sağlanmalı ve bakım eğitimi hizmeti verilmelidir. Mevcut olan evde bakım hizmeti geliştirilmeli ve bütüncül bir hale getirilmelidir.

Dinden kaynaklı ayrımcılığın önlenmesi için, toplumdaki yaşayan azınlık gruplar dikkate alınarak onların ibadet edebileceği

alanlar ve eğitimlerini sürdürebileceği kurumlar oluşturulmalıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) doğrudan ya da dolaylı yoldan devlete bağlı olmadan özgün bir kurum haline getirilerek ideolojiden uzak durmalıdır. Gayrimüslimlerin ibadet ettikleri yerlerin bakım ve düzenlemeleri için ödenek oluşturulmalı ve bu ödenek DİB tarafından yapılmalıdır. Okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi bireylerin dini inançları dikkate alınarak zorunlu ders olmaktan çıkarılarak seçmeli ders haline getirilmelidir.

Cinsiyete dayalı özellikle kadın ve LGBTQ+ ların yaşamış oldukları ayrımcılığın önlenmesi için toplumsallaşma aracı olarak görülen eğitimde düzenleme yapılmalı ve çalışma yaşamında eşitlik sağlanmalıdır. İş yaşamına katılımda kadınlar için teşvik yapılmalıdır. Oluşturulmuş meslek edindirme kursları hakkında düzenleme yapılmalı ve kadınlar almış oldukları belgeler doğrultusunda iş yeri açmaya daha fazla teşvik edilmelidir. LGBTQ+ lar için eğitim kurumlarında yaşanan zorbalık, sözlü taciz ve aşağılanmadan dolayı rehberlik servisleri ve okul yönetimi bilinçlendirilmelidir. Sosyal ve psikolojik destek almaları için yol gösterici ve yönlendirici olan sosyal hizmet uzmanları bu alanda daha aktif çalışmalıdır. İstatistik verileri toplanması adına araştırmalar yapılmalı ve istek/ihtiyaçlara yönelik bir müdahale planı ve programı hazırlanmalıdır.

Yapılan ayrımcılıklar dikkate alınarak, okulların müfredatlarına çok kültürlülük ilkeleri eklenmelidir. Uluslararası sözleşmeler iç hukuka aktarılırken sosyal, ekonomik ve kültürel değerlerimiz ön planda tutulmalıdır. İç hukukta düzenleme yapılarak her türlü ayrımcılığın önlenmesi adına kamu kurum/kuruluşları ve sivil toplum örgütleri çalışmalar yapmalıdır. Bu alanda ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasının gerekliliği ön planda tutularak Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) ile Ar-Ge çalışması yürütülmeye başlanmalıdır. Uluslararası sözleşmeler ve yasalarda ayrımcılık yasağına ilişkin düzenlemeler yer alsa da uygulama boyutunda sorunlar çıktığı görülmektedir. Bu kapsamda, uluslararası sözleşmeleri ve anayasaları denetleyecek bir kurum oluşturularak uygulama konusunda izleme ve takip yapılmalıdır.

6. Kaynakça

Akkuş, P., ve Kılıçarslan, C. (2016). Türkiye’de hetero patriyarkal sistem baskısı altında LGBT’lerin sosyal hizmet ihtiyaçları. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 14 (56), 28-54.

Akdemir, D. (2015). *Ayrımcılıkla mücadele: Çingenelere yönelik ayrımcılık kapsamında pozitif ayrımcılık uygulamalarına eleştirel bir yaklaşım* [Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Hacettepe Üniversitesi Açık Erişim Sistemi. <https://www.openaccess.hacettepe.edu.tr/xmlui/handle/11655/1238>

Alparslan, A. M., Çetinkaya Bozkurt, Ö., & Özgöz, A. (2015). Problems of women workers and gender discrimination in organization. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty*, 2(1), 66-81.

Altınordu, F. (2010). *1982 Anayasasına göre ayrımcılık yasağı*. [Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi] Ulusal Tez Merkezi.

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=CCx DZ9T z0fQb7RqsDAbzQ&no= BVvLXj1SKAxVWa0TI9tPbw>

Arslan, Y. G. (2006). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa insan hakları mahkemesi kararları bağlamında ayrımcılık yasağı*. [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi. <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/42020.pdf>

Bayır, D. (2018). Eşitlik, ayrımcılık, ırkçılık. *Konferans Çevirmenleri Dergisi*, 71.

Bozoğlan, M. (2019). *Sosyal mesafenin önyargı ve ayrımcılık üzerine etkisi: Türkiye’deki Türk, Kürt ve Arap etnik grupları üzerine bir çalışma*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi] İstanbul Üniversitesi.

Bora, A. (2016). *Kadınların sınıfları: Ücretli ev emeği ve kadın özneliğinin inşası*. İletişim Yayınları.

Burke, B., & Harrison, P. (1998). Anti-oppressive practice. *Social Work: Themes, Issues and Critical Debates*, 229-239.

Cankurtaran, Ö., ve Beydili, E. (2016). Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasının gerekliliği üzerine. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1), 145-159.

Çaha, H., Çaha, Ö., ve Yılmaz, E. S. A (2016), Türkiye’de Cam Tavan Sendromu Hizmet Sektöründe Kadın, KADEM-Kadın ve Demokrasi Derneği.

Çalık, T. (2016). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmeleri kapsamında insan haklarının korunması. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24(1), 69-120. <https://doi.org/10.15337/SUH.2017.7>

Çiftçi, M. (2019). Baskı karşıtı sosyal hizmetin Türkiye’de uygulanabilirliği. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 3(1), 1-14.

Cemlyn, S., & Briskman, L. (2003). Asylum, children’s rights and social work, *Child and Family Social Work*, 8, 163-78.

Chung, Y. B. (2001). Work discrimination and coping strategies: conceptual frameworks for counseling lesbian, gay, and bisexual clients. *The Career Development Quarterly*, 50(1), 33-44.

Çoban, R. (2017). Sosyal adalet, eşitlik ve sosyal hizmet. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(4), 252-260.

Çotuksöken, B. (2010). *İnsan Hakları ve Felsefe*. Papatya Yayıncılık.

Danso, R. (2009). Emancipating and empowering de-valued skilled immigrants: What hope does anti-oppressive social work practice offer?. *British Journal of Social Work*, 39(3), 539-555. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcm126>

Demir, A. (2007). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde ve Türk Hukuku’nda ayrımcılık yasağı*. [Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi]. Selçuk Üniversitesi Açık Erişim Sistemi. <http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/9736/>

Doğan, E. T. (2015). İşgücü piyasasında cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ayrımcılığının sosyal politika açısından değerlendirilmesi. *Çalışma Hayatında Ayrımcılık ve Ayrımcılığa Karşı Mücadele*, 57-76.

Emre, O. (2010). *İş ilanlarında ayrımcılık: Kocaeli ili örneği* [Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.

- Elverdi, E. (2022). Avrupa insan hakları mahkemesi kararları ve Avrupa Birliği ayrımcılık yasağı direktifleri çerçevesinde Türkiye insan hakları ve eşitlik kurumu kanununun bir değerlendirmesi. *Yasama Dergisi*, 45, 95-120.
- Eren, E. Y. (2016). Geçici koruma statüsü ve Türkiye'deki suriyelilere sağlanan hizmetlere ilişkin bir değerlendirme. *Middle East Journal of Refugee Studies*, 1(2), 109-139. <https://doi.org/10.12738/mejrs.2016.1.2.0004>
- Erikli, S. (2020). Çalışma yaşamında toplumsal cinsiyet ayrımcılığının görünümü. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 39-60.
- Gutmundur, H. (2008). *Discrimination and tolerance in historical perspective*. Pisa University Press.
- Geisen, T. (2006). *Kimlik ve tanınma söylemi*. Felsefelogos Yayınları.
- Gümüş Dönmez, F., & Aylan, S. (2022). *Social-psychological background of discrimination and its reflections on tourism* içinde D. Gursoy ve S. Çelik (Ed.), Routledge Handbook of Social Psychology of Tourism.
- Güven, Z., ve Dönmez, F. G. (2023). Ayrımcılık türleri, nedenleri ve sonuçları: Otel çalışanlarının bakış açısıyla bir inceleme. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 20(2), 288-307.
- Hamilton, D., Goldsmith, A. H., & Darity, W. (2009). Shedding light on marriage: The influence of skin shade on marriage for black females, *Journal of Economic Behavior & Organization*, 72, 30-50. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2009.05.024>
- Havig, K., & Byers, L. (2019). Truth, reconciliation, and social work: A critical pathway to social justice and anti-oppressive practice. *Journal of Social Work Values and Ethics*, 16(2), 70-80.
- Hatiboğlu, B. (2011). Sosyal hizmet etiğinde radikal yansımalar. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 22(1), 147-163.
- Healy, L. M. (2004). Strengthening the link: Social work with immigrants and refugees and international social work, *Journal of Immigrant and Refugee Services*, 2(1-2), 49-67. https://doi.org/10.1300/J191v02n01_04
- Hoyt Jr, C. (2012). The pedagogy of the meaning of racism: Reconciling a discordant discourse. *Social work*, 57(3), 225-234. <https://doi.org/10.1093/sw/sws009>
- İlkkaracan, İ. (2010). *Uzlaşırma politikaları yokluğunda Türkiye emek piyasasında toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri. Emek piyasasında toplumsal cinsiyet eşitliğine doğru iş ve aile yaşamını uzlaşırma politikaları*. Metis Yayınevi.
- İleri, Ü. (2016). Sosyal politikalarda kadın ve cinsiyet ayrımcılığı ile ilgili başlıca uluslararası ve ulusal hukuki düzenlemeler. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5 (12), 128-153.
- Karan, U. (2012). *Uluslararası insan hakları hukuku ışığında Türk Hukukunda ayrımcılık yasağı*. [Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=SunQJR7r8M4d2UA4HGmFeA&no=DatM8MSwci04_4OemfyOmA
- Kaya, L. K. (2017). Ten rengi ayrımcılığı: Afro-Türkler örneği. *Sosyoloji Dergisi* (35), 61-76.
- Kayır, G. (2015). Sosyolojik değerlendirme: Lgbt bireyler açısından cinsiyet kimlikleri meselesi. *Üç Aylık Hakemli Dergi: Eğitim, Bilim, Toplum*, 13(51), 73-97.
- Kaynak, R. (2017). Sosyal adalet, eşitlik ve sosyal hizmet. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6 (4), 252-260.
- Koç, C. (2023). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bağlamında ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkesinin etkin korunması üzerine bir değerlendirme. *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (2), 751-785. <https://doi.org/10.54704/akdhfd.1351016>
- Korkut, L. (2009). *Ayrımcılık karşıtı hukuk*. Adres Yayınları.
- Levine, M. P., & Leonard, (1984). Discrimination against lesbians in the work force. *Journal of Women in Culture and Society*, 9 (4), 700-710. <https://doi.org/10.1086/494094>
- Okitkpi, T., & Aymer, C. (2010). *Key concepts in anti-discriminatory social work*. Sage Publications.
- Öner, A. (2015). *Beyaz yakalı eşcinseller, işyerinde cinsel yönelim ayrımcılığı ve mücadele stratejileri*. İletişim Yayınları.
- Öztürk, K. (2014). Dezavantajlı gruplara yönelik ayrımcılık: Engellilerin çalışma hayatında karşılaştıkları ayrımcılık ve çözüm önerileri. ÇASGEM-Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi. <https://www.csgeb.gov.tr/media/35400/dezavantajli-gruplara-yonelik-ayrimcilik.pdf>
- Özyılmaz, H. (2010). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bağlamında ayrımcılık yasağı ve 12 nolu protokolün getirdikleri*. [Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi]. Kırıkkale Üniversitesi Açık Erişim Sistemi. <https://acikerisim.kku.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12587/15199>
- Payne, M. (2020). *Modern social work theory*. Bloomsbury Publishing.
- Pettigrew, T. F. (1998). Intergroup contact theory. *Annual review of psychology*, 49 (1), 65-85. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.49.1.65>
- Pettigrew, T. F., Frederickson, G. M., Knobel, D. T., Glazer, N., & Ueda, R. (1982). *Prejudice*. Harvard University Press.
- Reskin, B. F. (2000). Getting it right: Sex and race inequality in work organizations. *Annual Review of Sociology*, 26(1), 707-709.
- Sakamoto, I., & Pitner, R. O. (2005). Use of critical consciousness in anti-oppressive social work practice: Disentangling power dynamics at personal and structural levels. *British Journal of Social Work*, 35(4), 435-452.
- Sakamoto, I. (2007). An anti-oppressive approach to cultural competence. *Canadian Social Work Review/Revue Canadienne de Service Social*, 24(1), 105-114.
- Şahin, V. (2014). *Bilge Kadının aynadaki yüzü (Halide Edip Adivar'ın romanlarında yapı ve izlek)*. Akçağ Yayınevi.
- Şerif, O. (2016). Türkçe'de ana dil ve ana dili. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 2(1), 311-322.
- Sheafor, B., & Horejsi, C. (2012). *Sosyal hizmet uygulaması*. Nika Yayınevi.
- Statistics Canada (2005) Study: Canada's Visible Minority Population in 2017. <https://www.statcan.gc.ca/en/start> adresinden 09.04.2024 tarihinde alınmıştır.

- Strier, R. (2007). Anti-oppressive research in social work: A preliminary definition. *British Journal of Social Work*, 37(5), 857-871. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcl062>
- Taşgın, N. (2021). Irkçılık ve ayrımcılığın önlenmesi: Türkiye'deki mevcut durum ve sosyal hizmet için öneriler. *Toplum ve Sosyal Hizmet* 32(1), 293-315. <https://doi.org/10.33417/tsh.738932>
- Tek, S. (2019). Irkçılık karşıtı sosyal hizmet uygulaması. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 30(3), 1142-1165.
- Timuçin, A. (2006). *Ayrımcılık*. Felsefeologos Yayınları.
- Thompson, N. (2001). *Anti-discriminatory practice*. Palgrave.
- Tochon, F. V. (2008). Dil ikilemini çözmek: Okullar neden uyum sağlamalı. *Eğitim Bilim Toplum (Egitim Sen.)*, 6 (22), 130-143.
- Türk Dil Kurumu (t.y.). Türk Dil Kurumu sözlükleri. 9 Nisan 2024 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/adresinden> edinilmiştir.
- Ültay, N., & Akyurt, H. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *İBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 188-201. <https://doi.org/10.21733/ibad.871703>
- Üstün, K. T. (2017). Kamu hizmetine girişte ve yükselmede kadınlara pozitif ayrımcılık yapılması ve Avrupa'daki örnekler. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (0), 93-124.
- Valtonen, K. (2001). Social work with immigrants and refugees: Developing a participation-based framework for anti-oppressive practice. *British Journal of Social Work*, 31 (1), 113-120. <https://doi.org/10.1093/bjsw/32.1.113>
- Yanardağ, M., ve Köksal, S. (2023). *Göç ve sosyal hizmet*. Akademisyen Kitabevi.
- Yeşiladalı, B. (2008). *Pusulula*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yeşiladalı, B., ve Ayata, G. (2011). *Ayrımcılık Yasağı: Kavram, hukuk, izleme ve belgeleme*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yıldırım, S. (2021). Ayrımcılık temelli dışlanma. *Türkiye'de çalışma hayatında kadınlar*. *Sosyal Güvenlik Dergisi (Journal of Social Security)*, 11(2). 321-346.
- Yıldız, C. (2012) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ayrımcılık yasağını düzenleyen 14. maddesinin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarıyla birlikte incelenmesi. *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1), 127-150.
- Yücel, E. (2015). *Uluslararası ve Avrupa Konseyi belgelerinde, Avrupa Birliği ve Türk hukukunda ayrımcılık yasağı ve denetimi*. [Doktora Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi]. YÖK Açık Bilim. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/96167>
- European Commission, Directorate-General for Justice and Consumers, (2015). *Discrimination in the EU in 2015: report*, European Commission. <https://data.europa.eu/doi/10.2838/499763>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, (t.y.). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*. *Resmi Gazete* (Sayı: 17863). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>